

Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany

Wskaźnik presji związanych z wprowadzeniem do środowiska substancji, odpadów i energii

Podsumowanie oceny

Wskaźnik grupowy 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' jest wykorzystywany w ocenie kryterium D8C1 RDSM – „W obrębie wód przybrzeżnych i terytorialnych oraz poza wodami terytorialnymi stężenia substancji zanieczyszczających nie przekraczają określonych wartości progowych” oraz w ocenie kryterium D9C1 RDSM – „Poziom substancji zanieczyszczających w tkankach jadalnych (mięśniach, wątrobie, ikrze, w mięsie lub innych częściach miękkich) ryb i owoców morza (w tym ryb, skorupiaków, mięczaków, szkarłupni, wodorostów morskich i innych morskich roślin) złowionych lub zebranych w naturze (z wyłączeniem ryb z marikultury) nie przekracza poziomów ustanowionych w prawodawstwie”, przy czym rekomendacje dotyczące substancji podlegających monitorowaniu w określonych obszarach, jak i wartości progowych zostały opisane w Decyzji Komisji 2017/848. Ocena stanu w ramach tego wskaźnika obejmuje okres 2016-2021.

W zakresie kryterium D8C1 dobry stan środowiska jest osiągnięty, gdy średnie stężenia analitów w wybranej matrycy są poniżej ustalonych wartości progowych. Końcowa zintegrowana ocena dla obszaru opiera się na regule OAO (one out all out), co oznacza, że dobry stan środowiska w ramach kryterium D8C1 w danym obszarze został osiągnięty, jeżeli stężenia wybranych związków we wszystkich matrycach spełniają wymagania dla dobrego stanu środowiska.

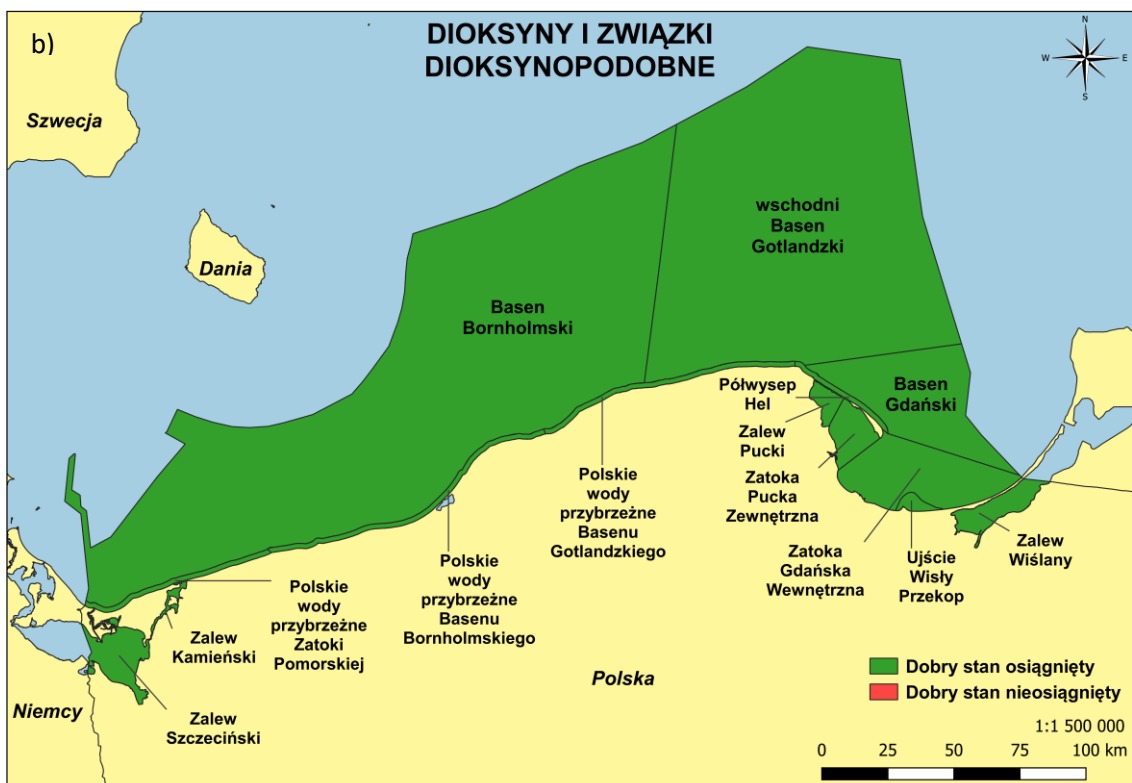
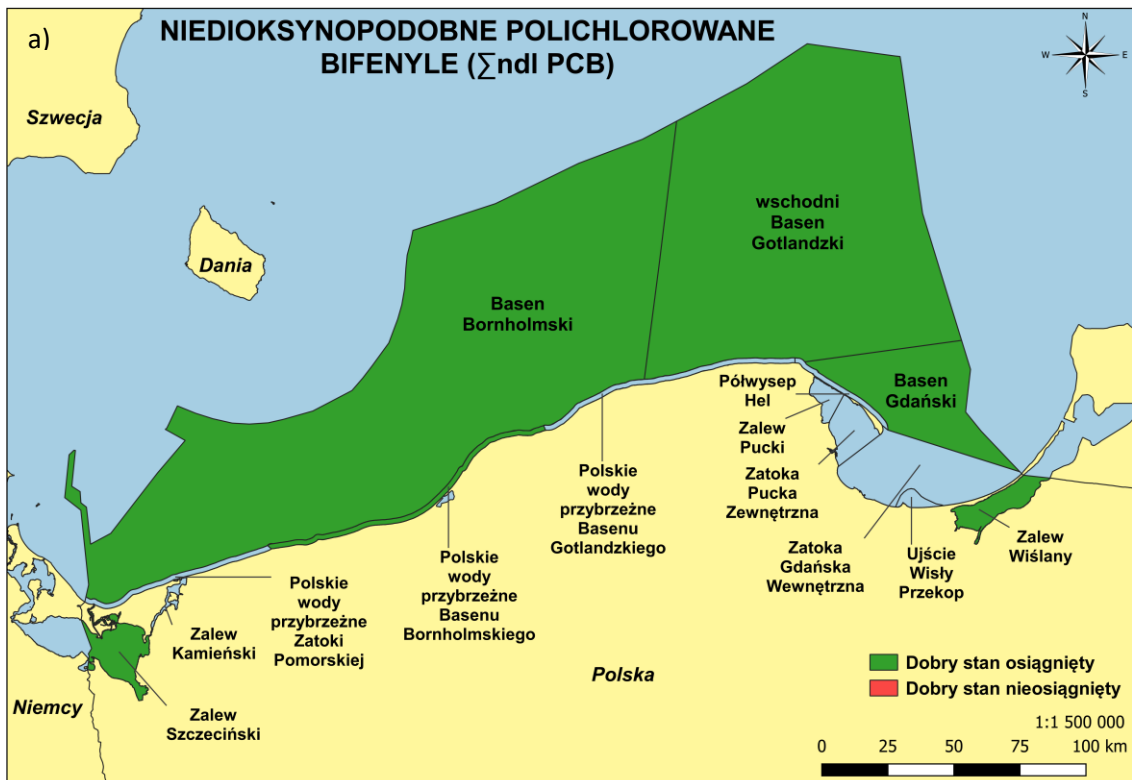
Ocena stanu w ramach wskaźnika obejmuje dwa elementy: niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle – sumę kongenerów 28, 52, 101, 138, 153, 180 (Σ ndl PCB) oraz dioksyny i związki dioksynopodobne. W obu przypadkach, dla kryterium D8C1, ocena opiera się na poziomach stężeń substancji w organizmach (ryby) w polskich obszarach morskich. Została ona przeprowadzona w trzech basenach: Bornholmskim, wschodnim Gotlandzkim i Gdańskim oraz w przypadku Σ ndl PCB w trzech z jedenastu (Zalew Szczeciński, Zalew Wiślany i Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego), a w przypadku dioksyn i związków dioksynopodobnych we wszystkich, jednolitych częściach wód powierzchniowych (JCWP) przejściowych i przybrzeżnych.

W zakresie kryterium D9C1 ocena opiera się na stężeniach wymienionych związków w gatunkach ryb przeznaczonych do spożycia i wykorzystywanych w sposób komercyjny. Dobry stan środowiska jest osiągnięty, jeżeli stężenia są poniżej ustalonej wartości progowej. Ocena w ramach kryterium D9C1 została przeprowadzona w głównych obszarach połowowych Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) w granicach polskich obszarów morskich.

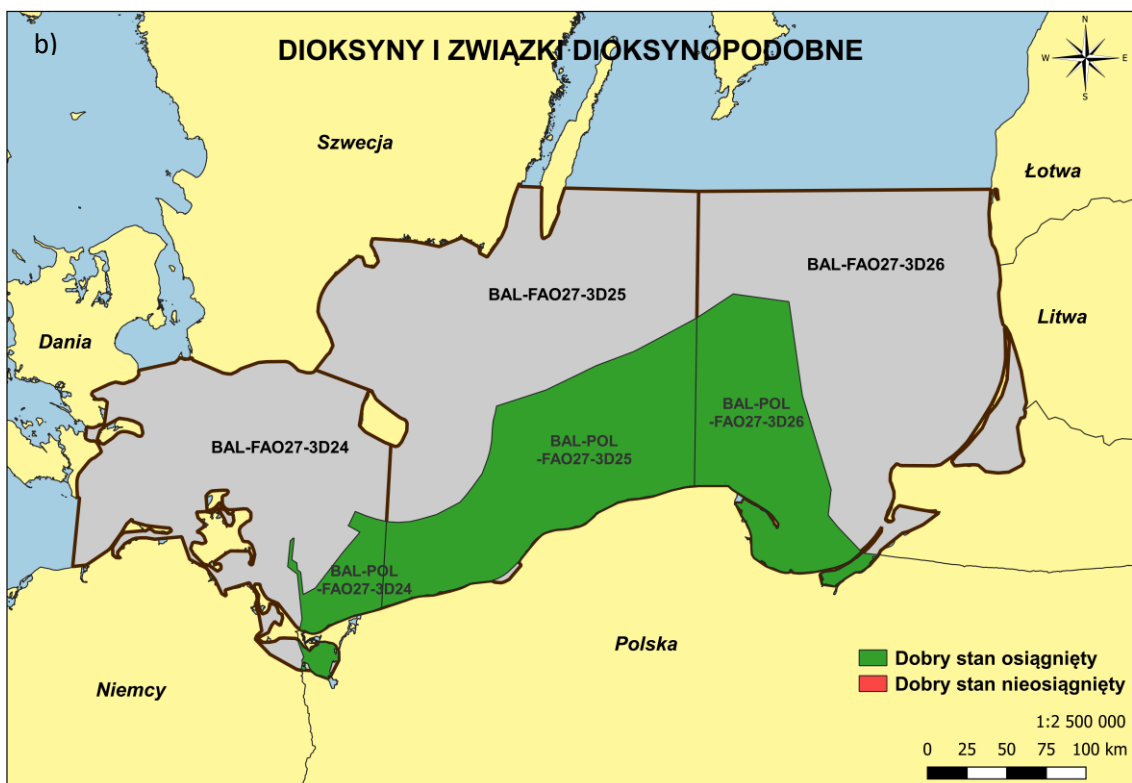
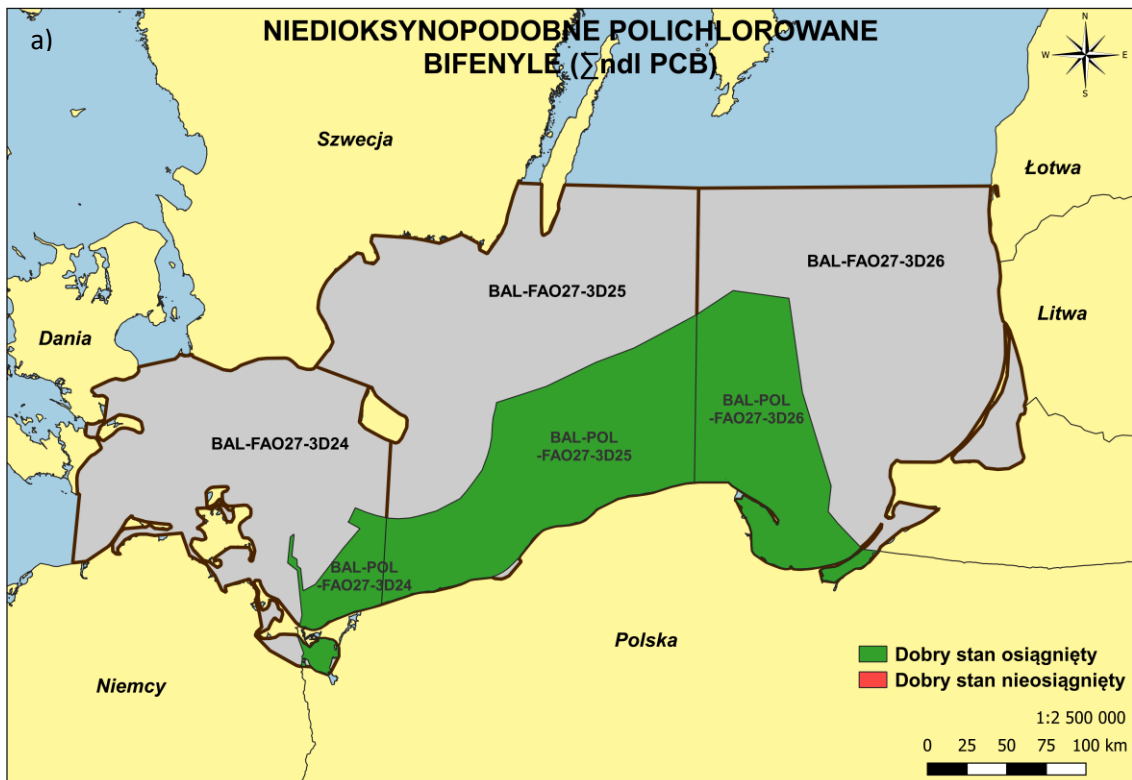
W zakresie kryterium D8C1 dobry stan środowiska morskiego osiągnięto we wszystkich ocenianych obszarach – dla Σ ndl PCB: Basen Bornholmski, wschodni Basen Gotlandzki, Basen Gdański oraz jednolite części wód powierzchniowych: Zalew Szczeciński, Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego, Zalew Wiślany (Rysunek 1a); dla dioksyn i związków dioksynopodobnych: Basen Bornholmski, wschodni Basen Gotlandzki, Basen Gdański oraz jednolite części wód powierzchniowych: Zalew Szczeciński, Zalew Kamieński, Polskie wody przybrzeżne Zatoki Pomorskiej, Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego, Polskie wody przybrzeżne Basenu Gotlandzkiego, Półwysep Hel,

Zalew Pucki, Zatoka Pucka Zewnętrzna, Zatoka Gdańska Wewnętrzna, Ujście Wisły Przekop i Zalew Wiślany (Rysunek 1b).

Dla kryterium D9C1 dobry stan środowiska w zakresie poziomu Σ ndl PCB oraz dioksyn i związków dioksynopodobnych w rybach został osiągnięty we wszystkich ocenianych obszarach połowowych FAO (Rysunek 2a, 2b).

Rysunek 1. Ocena stanu środowiska obszarów morskich w zakresie wskaźnika grupowego 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' – kryterium D8C1 (a) niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle (Σ ndl PCB), (b) dioksyny i związki dioksynopodobne

Rysunek 2. Ocena stanu środowiska obszarów morskich w zakresie wskaźnika grupowego 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' – kryterium D9C1 (a) niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle (Σ ndl PCB), (b) dioksyny i związki dioksynopodobne

Opis wskaźnika

1. Charakterystyka wskaźnika

Wskaźnik grupowy 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' odnosi się do dwóch elementów: stężenia sumy kongenerów 28, 52, 101, 138, 153, 180 niedioksynopodobnych polichlorowanych bifenyli (Σ ndl PCB) oraz stężenia dioksyn i związków dioksynopodobnych w organizmach (ryby). Jest wskaźnikiem oceny stanu środowiska morskiego w ramach kryterium D8C1 dotyczącym ich stężeń w różnych elementach środowiska morskiego i w tej formule jest wskaźnikiem ustalonym regionalnie i wykorzystanym w trzeciej holistycznej ocenie stanu środowiska Morza Bałtyckiego HELCOM HOLAS 3. Wskaźnik ten znajduje również zastosowanie w ramach kryterium D9C1 dotyczącym poziomów substancji zanieczyszczających w żywności pochodzenia morskiego i w tym zakresie przeprowadzono ocenę na poziomie krajowym. Dobry stan środowiska w zakresie poziomów PCB i dioksyn w różnych elementach zostaje osiągnięty, jeżeli ich stężenia nie przekraczają wartości progowych specyficznych dla danych matryc ustalonych na poziomie UE.

PCB to syntetyczne związki chemiczne, które znalazły szerokie zastosowanie, zwłaszcza jako plastyfikatory, izolatory i środki zmniejszające palność. Ich źródłem w środowisku mogą być, niewłaściwie przechowywane odpady, wycieki z transformatorów, kondensatorów i układów hydraulicznych. Nazwa „dioksyny” odnosi się do polichlorowanych dibenzo-p-dioksyn (PCDD) i dibenzofuranów (PCDF). Związki te nigdy nie były produkowane intencjonalnie, ale powstają w kilku procesach przemysłowych oraz w większości procesów spalania. Ważnym źródłem dioksyn może być niekontrolowane spalanie odpadów komunalnych w niskich temperaturach. Polichlorowane bifenyle (PCB) oraz dioksyny i furany (PCDD/PCDF) to trwałe zanieczyszczenia organiczne (TZO). Ze względu na swoje właściwości są odporne na degradację chemiczną i biologiczną i w środowisku wodnym mogą ulegać kumulacji w osadach i organizmach.

PCB to związki złożone z dwóch połączonych pierścieni benzenowych z atomami chloru zastępującymi jeden lub więcej atomów wodoru. Taka budowa sprawia, że możliwe jest istnienie 209 kongenerów PCB. Niektóre z nich (kongenery 105, 114, 118, 123, 126, 156, 157, 167, 169, 189), ze względu na zbliżoną do dioksyn budowę i właściwości, nazywane są dioksynopodobnym (dl-PCB).

Dioksyny zbudowane są z dwóch pierścieni benzenowych z jednym (furan) lub dwoma (dioksyny) mostkami tlenowymi oraz podstawionymi atomami chloru. Spośród 210 możliwych kongenerów, 17 związków (10 furanów, 7 dioksyn) podstawionych w pozycjach 2, 3, 7 i 8 uważa się za związki o najwyższym znaczeniu toksykologicznym. 2,3,7,8-tetrachlorodibenzodioksyna (TCDD) jest najbardziej toksycznym i najlepiej zbadanym kongenerem i stanowi odniesienie dla pozostałych kongenerów którym przypisano współczynnik równoważny toksyczności (TEF), zakładając, że dla 2,3,7,8-TCDD jest on równy 1. Stężenia dioksyn są powszechnie podawane jako równoważniki toksyczności TCDD (TEQ), które są sumą stężeń poszczególnych kongenerów pomnożonych przez ich specyficzne TEF.

Długotrwałe narażenie na PCB może powodować zwiększone ryzyko zachorowania na raka, infekcje, zaburzenia funkcji poznawczych oraz obniżoną masę urodzeniową u niemowląt. Istnieją również przesłanki, że PCB są związane z zaburzeniami reprodukcji u drapieżników morskich. Dioksyny mogą zaburzać pracę układu krwionośnego oraz układu hormonalnego zaburzając pracę tarczycy i hormonów rozrodczych. Działają immunotoksycznie, hepatotoksycznie i są kancerogenne.

Ze względu na swoje właściwości – trwałość, zdolność do bioakumulacji, możliwość transportu w miejsca odległe od miejsc uwolnienia – zarówno PCB jak i PCDD/PCDF zostały ujęte w Konwencji Sztokholmskiej, której celem jest ograniczenie produkcji i stosowania substancji z grupy trwałych zanieczyszczeń organicznych.

2. Odniesienie do prawodawstwa, planów działań i celów

Badania polichlorowanych bifenyli (PCB), dioksyn i furanów (PCDD/PCDF) w środowisku morskim powiązane są z wymaganiami prawodawstwa UE, w tym ramowej dyrektywy ws. strategii morskiej (RDSM) (Dyrektywa 2008/56/WE) i ramowej dyrektywy wodnej (RDW) (Dyrektywa 2000/60/WE). Odnoszą się również bezpośrednio do Bałtyckiego Planu Działania oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ (Tabela 1).

Tabela 1. Odniesienia do prawodawstwa, planów działań i celów

Wymagania i rekomendacje legislacyjne	
Ramowa Dyrektywa ws. Strategii Morskiej (Dyrektywa 2008/56/WE, Dyrektywa 2017/845)	Cecha D8 - Stężenie substancji zanieczyszczających utrzymuje się na poziomie, który nie wywołuje skutków charakterystycznych dla zanieczyszczenia Kryterium D8C1 - W obrębie wód przybrzeżnych i terytorialnych oraz poza wodami terytorialnymi stężenia substancji zanieczyszczających nie przekraczają określonych wartości progowych, przy czym rekomendacje dotyczące substancji podlegających monitorowaniu w określonych obszarach, jak i wartości progowych zostały opisane w Decyzji Komisji 2017/848
	Cecha D9 - Stężenia substancji zanieczyszczających w rybach i innych organizmach przeznaczonych do spożycia nie przekraczają wartości wskazanych w prawodawstwie UE lub innych standardach Kryterium D9C1 - Poziom substancji zanieczyszczających w tkankach jadalnych (mięśniach, wątrobie, ikrze, mięsie lub innych częściach miękkich) ryb i owoców morza (w tym ryb, skorupiaków, mięczaków, szkarłupni, wodorostów morskich i innych morskich roślin) złowionych lub zebranych w naturze (z wyłączeniem ryb z marikultury)
Ramowa Dyrektywa Wodna (Dyrektywa 2000/60/WE) Dyrektywa substancje priorytetowe (Dyrektywa 2013/39/UE) RM z 13.08.2021 (Dz.U. poz. 1475)	Wskazany jako substancja priorytetowa
Bałtycki Plan Działania (HELCOM BSAP)	Segment: Substancje niebezpieczne i cel dotyczący odpadów Cel: „Morze Bałtyckie wolne od substancji niebezpiecznych i odpadów” Cel ekologiczny: <ul style="list-style-type: none"> • „Życie morskie jest zdrowe” • „Stężenia substancji niebezpiecznych są zbliżone do naturalnych” • „Ryby i owoce morza są bezpieczne do spożycia” Cel zarządzania: <ul style="list-style-type: none"> • „Minimalizacja wprowadzania i wpływu substancji niebezpiecznych pochodzących z działalności człowieka”
	Segment: Różnorodność biologiczna Cel: „Ekosystem Morza Bałtyckiego jest zdrowy i odporny” Cel ekologiczny: <ul style="list-style-type: none"> • „Zdolne do życia populacje wszystkich gatunków rodzimych” • „Naturalne rozmieszczenie, występowanie i jakość siedlisk i związanych z nimi zbiorowisk” • „Funkcjonalne, zdrowe i odporne sieci pokarmowe” Cel zarządzania: <ul style="list-style-type: none"> • „Zmniejszenie presji człowieka, która prowadzi do zachwiania równowagi w łańcuchu pokarmowym, lub jej zapobieganie”

Wymagania i rekomendacje legislacyjne	
Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ	Cele zrównoważonego Rozwoju ONZ: <ul style="list-style-type: none"> • 14 - Ochrona i zrównoważone wykorzystywanie oceanów, mórz i zasobów morskich na rzecz zrównoważonego rozwoju • 12 - Zapewnienie wzorców zrównoważonej konsumpcji i produkcji • 13 - Podjęcie pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatycznym i ich skutkom

3. Powiązanie z presjami

Polichlorowane bifenyle (PCB) wykorzystywane są w przemyśle jako plastyfikatory, izolatory oraz środki zmniejszające palność. Ich obecność w środowisku związana jest przede wszystkim z wyciekami z transformatorów, kondensatorów i układów hydraulicznych oraz niewłaściwym obchodzeniem się z odpadami zawierającymi te substancje. Dioksyny i furany (PCDD/PCDF) są związkami, których produkcja nie jest intencjonalna, powstają jednak w procesach przemysłowych, oraz w większości procesów spalania. Ich źródłem może być spalanie odpadów komunalnych w niewystarczająco wysokiej temperaturze. W przeszłości ważnym ich źródłem był przemysł papierniczy, gdzie dioksyny powstawały w procesie bielenia masy celulozowej. Poziomy substancji niebezpiecznych w środowisku morskim związane są z presją wskazaną w załączniku III do RDSM (Dyrektywa 2017/845): Wprowadzanie innych substancji (np. substancji syntetycznych, substancji niesyntetycznych, radionuklidów) – źródła rozproszone, źródła punktowe, depozycja atmosferyczna, zdarzenia nagłe.

4. Powiązanie ze zmianą klimatu

Obserwowana zmiana klimatu może mieć wpływ na rozmieszczenie i poziom substancji niebezpiecznych w środowisku morskim. Na poziomy, dystrybucję i formy substancji niebezpiecznych w środowisku Morza Bałtyckiego mogą mieć wpływ parametry **bezpośrednie** zmiany klimatu:

1. **Temperatura wody morskiej** – wzrost temperatury wody może wpływać na metabolizm organizmów morskich i zwiększać efektywność bioakumulacji substancji niebezpiecznych
2. **Wielkoskalowa cyrkulacja atmosferyczna** – może wpływać na transport zanieczyszczeń, a tym samym wpływać na ilość substancji niebezpiecznych wprowadzonych do wód Morza Bałtyckiego z depozycją atmosferyczną
3. **Opady atmosferyczne** – zmiany reżimu opadów atmosferycznych mogą wpływać na wielkość depozycji atmosferycznej substancji niebezpiecznych do Morza Bałtyckiego
4. **Odptyw rzeczny** – może być ważnym źródłem substancji niebezpiecznych transportowanych do Morza Bałtyckiego; dodatkowo zwiększenie dopływu w sytuacjach powodziowych zwiększa ładunek substancji niebezpiecznych wprowadzanych do wód morskich
5. **Chemia węglanowa** – zmiany pH środowiska wodnego mogą wpływać na przemiany, a tym samym na formy chemiczne substancji niebezpiecznych w środowisku morskim, mogą również wpływać na metabolizm organizmów, a tym samym na efektywność bioakumulacji substancji niebezpiecznych
6. **Transport osadów** – ze względu na znaczne ilości substancji niebezpiecznych zdeponowanych w osadach dennych, dynamika wód przydennych i transport osadów mogą prowadzić do wtórnego uwalniania substancji

Do **pośrednich parametrów** zmiany klimatu wpływających na przemiany substancji niebezpiecznych w środowisku morskim należą zmiany poziomu tlenu. Prognozowane ocieplenie może zwiększyć ubytek tlenu w Morzu Bałtyckim, co może wpłynąć na procesy biogeochemiczne z udziałem substancji niebezpiecznych wpływając na ich formę i biodostępność.

Ocena stanu środowiska wód morskich

Ocena stanu środowiska morskiego w ramach kryterium D8C1 została przeprowadzona w oparciu o dwa elementy: stężenie sumy kongenerów 28, 52, 101, 138, 153, 180 niedioksynopodobnych polichlorowanych bifenyli (Σ ndl PCB) oraz stężenie dioksyn i związków dioksynopodobnych w tkance mięśniowej dziewięciu gatunków ryb: śledzia, storni, okonia, szprota bałtyckiego, łososia, troci, dorsza, turbotu oraz gładzicy. Średnie stężenia substancji oznaczonych w mięśniach ryb z okresu 2016-2021 w żadnym z badanych obszarów nie przekroczyły wartości progowej, co oznacza, że dobry stan środowiska osiągnięto we wszystkich przypadkach (Tabela 2a, 2b). W obszarach, dla których możliwe było porównanie, nie odnotowano zmian stanu środowiska w stosunku do poprzedniego okresu oceny (Tabela 2a, 2b). Ze względu na wykorzystanie, w odniesieniu do obu elementów wskaźnika, tylko jednej matrycy (ryby), stan środowiska określany metodą integracji oceny w poszczególnych obszarach (OOAO), jest tożsamy ze stanem środowiska określonym na podstawie tej matrycy (Tabela 2a, 2b). Według przyjętej skali, wiarygodność oceny w ramach kryterium D8C1 dla obu składowych wskaźnika określono jako średnią (Tabela 2a, 2b).

Ocena w ramach kryterium D9C1 została przeprowadzona w oparciu o stężenia Σ ndl PCB oraz dioksyn i związków dioksynopodobnych w tkance mięśniowej dziewięciu gatunków ryb: śledzia, storni, okonia, szprota bałtyckiego, łososia, troci, dorsza, turbotu oraz gładzicy. Wyznaczone wartości średnie dla obszarów oceny odniesione do wartości progowej wskazują na osiągnięcie dobrego stanu środowiska we wszystkich obszarach połowowych FAO (Tabela 3a, 3b). Nie odnotowano zmian stanu środowiska w stosunku do poprzedniego okresu oceny (Tabela 3a, 3b). Wiarygodność w przypadku obu ocenianych elementów dla wszystkich obszarów określono jako wysoką.

Tabela 2. Ocena wskaźnika 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' ramach kryterium D8C1, (a) niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle (Σ ndl PCB), (b) dioksyny i związki dioksynopodobne (dobry stan osiągnięty – kolor zielony, dobry stan nieosiągnięty – kolor czerwony)

a)

Obszar	Zakres danych [lata]	Elementy	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D8)	Jednostka	WS (D8)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016)	Kierunek zmiany	Stan akwenu 2016-2021 (OOAO)	Wiarygodność oceny
Basen Bornholmski	2016-2021	ryby (mięśnie)	5,9	75	µg/kg m.m.	0,08			brak zmiany		średnia
wschodni Basen Gotlandzki	2016-2021	ryby (mięśnie)	5,3	75	µg/kg m.m.	0,07			brak zmiany		średnia
Basen Gdański	2016-2021	ryby (mięśnie)	5,1	75	µg/kg m.m.	0,07			brak zmiany		średnia
Zalew Szczeciński	2016-2021	ryby (mięśnie)	2,1	75	µg/kg m.m.	0,03			brak oceny w 2016		średnia
Zalew Wiślany	2016-2021	ryby (mięśnie)	2,3	75	µg/kg m.m.	0,03			brak oceny w 2016		średnia
Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego	2020-2021	ryby (mięśnie)	1,4	75	µg/kg m.m.	0,02			brak oceny w 2016		średnia

b)

Obszar	Zakres danych [lata]	Elementy	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D8)	Jednostka	WS (D8)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016) ¹	Kierunek zmiany	Stan akwenu 2016-2021 (OOAO)	Wiarygodność oceny
Basen Bornholmski	2016-2021	ryby (mięśnie)	0,0035	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,54			brak zmiany		średnia
wschodni Basen Gotlandzki	2016-2021	ryby (mięśnie)	0,0025	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,38			brak zmiany		średnia
Basen Gdański	2016-2021	ryby (mięśnie)	0,0025	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,38			brak zmiany		średnia
Zalew Szczeciński	2016-2017	ryby (mięśnie)	0,0019	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,29		1	brak zmiany		średnia
Zalew Kamieński	2018	ryby (mięśnie)	0,0003	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,04			brak oceny w 2016		średnia
Zalew Pucki	2017	ryby (mięśnie)	0,00004	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,01			brak oceny w 2016		średnia
Zatoka Pucka Zewnętrzna	2017	ryby (mięśnie)	0,0001	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,01			brak oceny w 2016		średnia
Zatoka Gdańska Wewnętrzna	2016-2018	ryby (mięśnie)	0,0023	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,36		1	brak zmiany		średnia
Ujście Wisły Przekop	2018	ryby (mięśnie)	0,0003	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,04			brak oceny w 2016		średnia
Zalew Wiślany	2016-2017	ryby (mięśnie)	0,0021	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,33		1	brak zmiany		średnia
Półwysep Hel	2016-2018	ryby (mięśnie)	0,0020	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,31			brak oceny w 2016		średnia
Polskie wody przybrzeżne Basenu Gotlandzkiego	2016-2018	ryby (mięśnie)	0,0014	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,21			brak oceny w 2016		średnia
Polskie wody przybrzeżne Zatoki Pomorskiej	2016-2018	ryby (mięśnie)	0,0014	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,22			brak oceny w 2016		średnia
Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego	2016-2018	ryby (mięśnie)	0,0015	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,24			brak oceny w 2016		średnia

¹ - klasyfikacja w ocenie stanu środowiska 2011-2016 dla wód przejściowych i przybrzeżnych zgodna z RDW, klasa 1 tożsama z osiągnięciem dobrego stanu środowiska

Tabela 3. Ocena wskaźnika 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' w ramach kryterium D9C1, (a) niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle (Σ ndl PCB), (b) dioksyny i związki dioksynopodobne (dobry stan osiągnięty – kolor zielony, dobry stan nieosiągnięty – kolor czerwony)

a)

Obszar	Łowisko	Matryca	Gatunek	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D9)	Jednostka	WS (D9)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016)	Kierunek zmiany	Wiarygodność oceny
FAO 27.3d.24	Zalew Szczeciński/ łowisko LZSZ	ryby (mięśnie)	okoń	2,1	75	µg/kg m.m.	0,03	Zielony	Czerwony	poprawa	wysoka
	Basen Bornholmski / łowisko POM	ryby (mięśnie)	stornia	3,2	75	µg/kg m.m.	0,04				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	śledź	8,8	75	µg/kg m.m.	0,12				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	gładzica	7,3	75	µg/kg m.m.	0,10				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	turbot	4,5	75	µg/kg m.m.	0,06				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	troć	21,6	75	µg/kg m.m.	0,29				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	10,7	75	µg/kg m.m.	0,14				
wartość średnia				8,3	75	µg/kg m.m.	0,11				
FAO 27.3d.25	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	śledź	3,3	75	µg/kg m.m.	0,04	Zielony	Czerwony	poprawa	wysoka
	Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego/ łowisko PSW; Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	stornia	2,2	75	µg/kg m.m.	0,03				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	10,8	75	µg/kg m.m.	0,14				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	dorsz	1,1	75	µg/kg m.m.	0,01				
	Basen Bornholmski	ryby (mięśnie)	łosoś	19,7	75	µg/kg m.m.	0,26				

Obszar	Łowisko	Matryca	Gatunek	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D9)	Jednostka	WS (D9)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016)	Kierunek zmiany	Wiarygodność oceny
	Basen Bornholmski/ łowisko ZPOM	ryby (mięśnie)	troć	19,4	75	µg/kg m.m.	0,26				
wartość średnia				9,4	75	µg/kg m.m.	0,13				
FAO 27.3d.26	wschodni Basen Gotlandzki/ łowisko LWLA	ryby (mięśnie)	śledź	3,8	75	µg/kg m.m.	0,05			poprawa	Wysoka
	Basen Gdański/ łowisko BGDA	ryby (mięśnie)	stornia	3,1	75	µg/kg m.m.	0,04				
	Zalew Wiślany/ łowisko LZWI	ryby (mięśnie)	okoń	2,3	75	µg/kg m.m.	0,03				
	wschodni Basen Gotlandzki; Basen Gdański	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	9,4	75	µg/kg m.m.	0,13				
	wschodni Basen Gotlandzki; Basen Gdański	ryby (mięśnie)	troć	7,5	75	µg/kg m.m.	0,10				
	wartość średnia				5,2	75	µg/kg m.m.				

b)

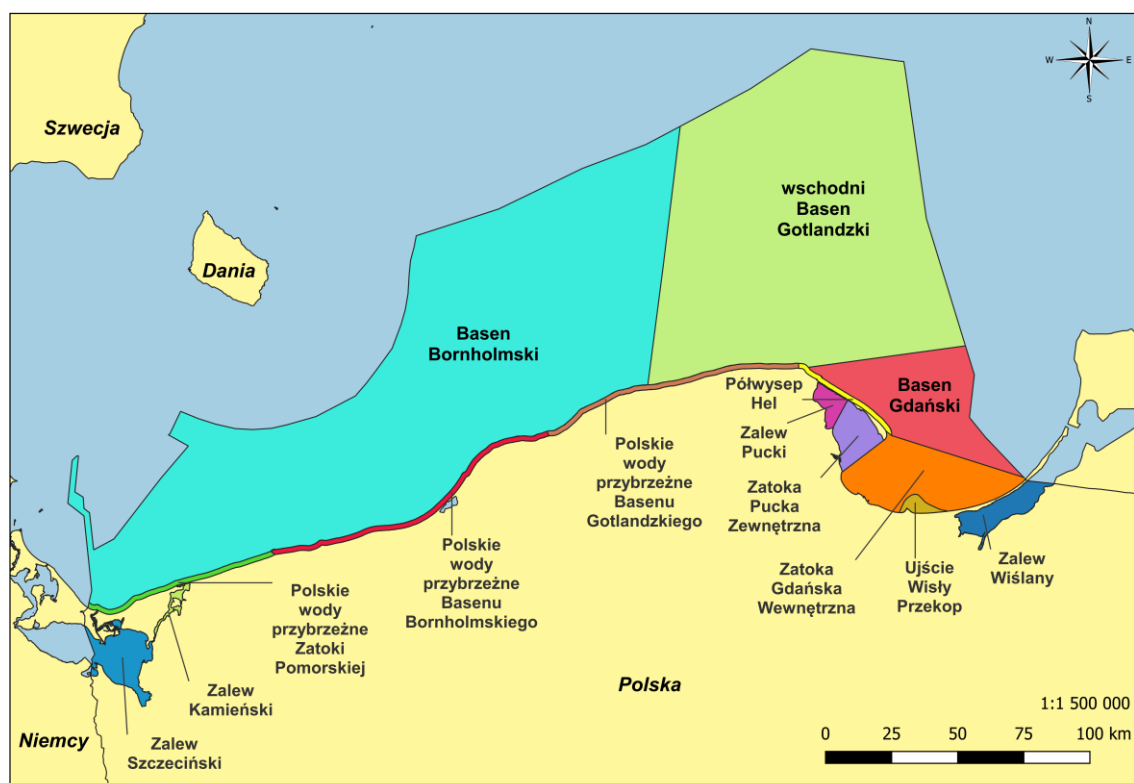
Obszar	Łowisko	Matryca	Gatunek	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D9)	Jednostka	WS (D9)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016)	Kierunek zmiany	Wiarygodność oceny
FAO 27.3d.24	Zalew Szczeciński; Zalew Kamieński; Polskie wody przybrzeżne Zatoki Pomorskiej	ryby (mięśnie)	okoń	0,0012	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,18			brak zmiany	wysoka
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	śledź	0,0019	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,29				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	gładzica	0,0019	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,30				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	turbot	0,0006	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,10				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	troć	0,0034	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,53				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	0,0108	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	1,66				
	wartość średnia				0,0033	0,0065	ng TEQ/kg m.m.				
FAO 27.3d.25	Basen Bornholmski; Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego; Polskie wody przybrzeżne Basenu Gotlandzkiego	ryby (mięśnie)	śledź	0,0041	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,63			brak zmiany	wysoka
	Basen Bornholmski; Polskie wody przybrzeżne Basenu Bornholmskiego; Polskie wody przybrzeżne Basenu Gotlandzkiego	ryby (mięśnie)	stornia	0,0010	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,16				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	0,0019	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,30				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	dorsz	0,0002	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,03				

Obszar	Łowisko	Matryca	Gatunek	Średnie stężenie 2016-2021	Wartość progowa (D9)	Jednostka	WS (D9)	Dobry stan środowiska (2016-2021)	Dobry stan środowiska (2011-2016)	Kierunek zmiany	Wiarygodność oceny
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	łosoś	0,0040	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,61				
	Basen Bornholmski;	ryby (mięśnie)	troć	0,0037	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,57				
	wartość średnia			0,0025	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,38				
FAO 27.3d.26	wschodni Basen Gotlandzki Basen Gdański	ryby (mięśnie)	śledź	0,0017	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,27			brak zmiany	wysoka
	Zatoka Gdańska Wewnętrzna; Ujście Wisły Przekop; Półwysep Hel	ryby (mięśnie)	stornia	0,0013	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,20				
	Zalew Wiślany; Zatoka Pucka Zewnętrzna; Zalew Pucki	ryby (mięśnie)	okoń	0,0018	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,28				
	wschodni Basen Gotlandzki; Basen Gdański	ryby (mięśnie)	szprot bałtycki	0,0023	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,36				
	wschodni Basen Gotlandzki; Basen Gdański	ryby (mięśnie)	troć	0,0029	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,44				
	wartość średnia			0,0020	0,0065	ng TEQ/kg m.m.	0,31				

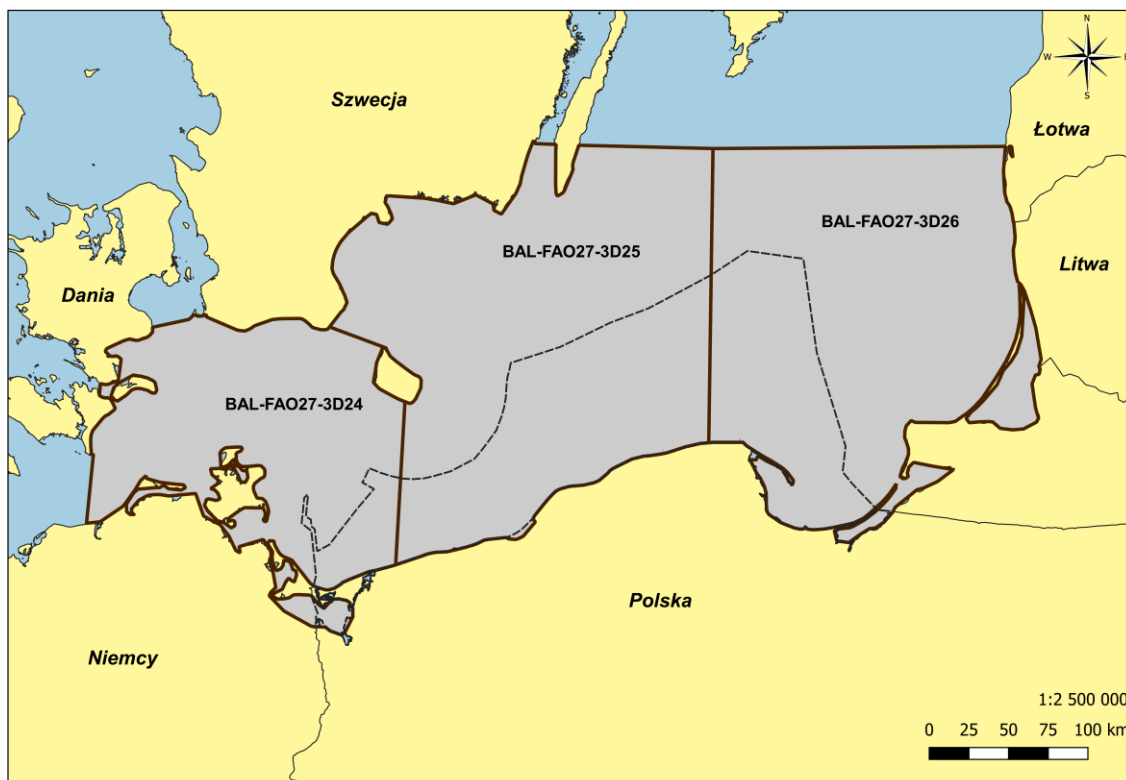
Metodyka

1. Obszary oceny

Ocena w ramach kryterium D8C1 przeprowadzana jest w obszarach oceny z uwzględnieniem podziału polskich wód morskich na baseny: Bornholmski, wschodni Gotlandzki i Gdański oraz podziału na jednolite części wód przejściowych i przybrzeżnych obowiązującego od 2022 roku (Rysunek 3), co odpowiada poziomowi L4 zgodnie ze Strategią Monitoringu i Oceny HELCOM (HELCOM 2013). Ocena w ramach kryterium D9C1 przeprowadzana jest z uwzględnieniem podziału obszarów morskich na obszary połowowe FAO w granicach polskich obszarów morskich (Rysunek 4).

Rysunek 3. Obszary oceny w ramach kryterium D8C1

Rysunek 4. Obszary oceny w ramach kryterium D9C1

2. Opis przeprowadzenia oceny

Ocena w zakresie kryteriów D8C1 i D9C1 przeprowadzana jest na poziomie krajowym z wykorzystaniem danych dotyczących stężeń substancji zanieczyszczających w wybranych matrycach pochodzących z pomiarów realizowanych w ramach badań monitoringowych.

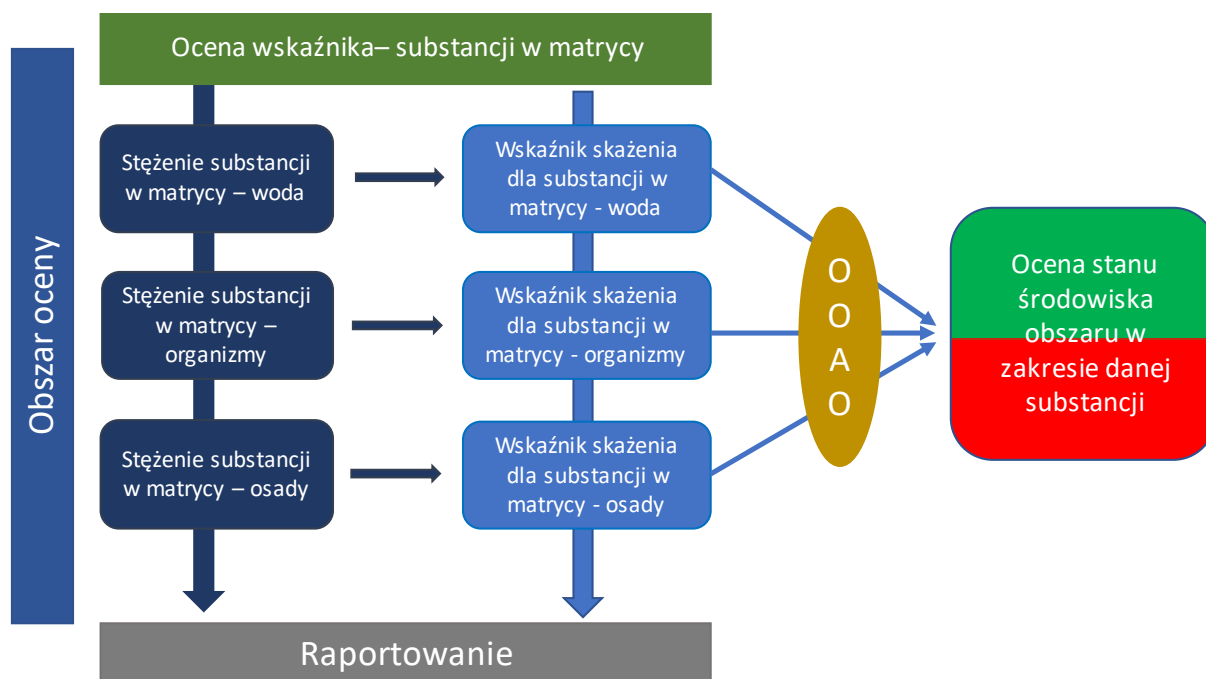
Zgodnie z zapisami Decyzji Komisji 2017/848 oraz wytycznymi przewodnika do przeprowadzenia oceny (Komisja Europejska 2022), ocena przeprowadzana jest dla każdej substancji w każdej adekwatnej matrycy poprzez odniesienie stężeń reprezentatywnych dla okresu oceny do wartości progowych. Nie wymagana jest integracja oceny ani w zakresie pojedynczego wskaźnika, ani w zakresie wszystkich wskaźników w danym obszarze oceny. Wymagane jest podanie liczby substancji spełniających warunek dla dobrego stanu i liczby substancji niespełniających tego warunku z uwzględnieniem substancji wszechobecnych, trwałych, toksycznych i ulegających bioakumulacji (uPTB).

W celu przeprowadzenia oceny w ramach kryterium D8C1 i D9C1 dane (stężenia) w zakresie wszystkich wskaźników pochodzące z monitoringu prowadzanego w strefie pełnomorskiej zgodnie z RDSM i w strefie wód przejściowych i przybrzeżnych zgodnie z RDW zostały przypisane do odpowiednich obszarów oceny na podstawie lokalizacji pobierania próbek. Dla każdej substancji lub grupy substancji w odpowiedniej matrycy wyznaczono średnie stężenie dla okresu oceny 2016-2021 dla każdej stacji. Przyjęcie wartości średnich wynika z braku najbardziej aktualnych z 2021 roku danych w przypadku niektórych wskaźników i konieczności zastosowania ujednoczonych metod oceny. Wykorzystanie wartości średnich wpływa również na zwiększenie wiarygodności oceny. Następnie w przypadku, gdy w obszarze oceny występuje więcej danych dla wskaźnika w określonej matrycy, przeprowadzana jest agregacja obejmująca wyznaczenie wartości średniej. Wartość ta jest stężeniem reprezentatywnym i jest podstawą oceny wskaźnika w określonej matrycy w obszarze oceny (Rysunek 5). W przypadku kryterium D9C1 w pierwszej kolejności wyznaczane są stężenia średnie dla poszczególnych gatunków

ryb pozyskanych w określonym obszarze. W celu agregacji wyników oceny w danym obszarze wyznaczane jest średnie stężenie reprezentatywne dla danej substancji na podstawie danych dla pojedynczych gatunków.

W przypadku obydwu kryteriów wartość stężenia reprezentatywnego odniesiona jest do odpowiedniej wartości progowej w celu wyznaczenia współczynnika skażenia (WS). W przypadku, gdy współczynnik skażenia jest większy od 1, dobry stan środowiska w zakresie danego wskaźnika w określonej matrycy nie został osiągnięty. Analogicznie w przypadku, gdy WS jest mniejszy lub równy jedności mówimy, że osiągnięty został dobry stan w zakresie wskaźnika w danej matrycy.

Rysunek 5. Schemat oceny w ramach kryterium D8C1

Podsumowanie oceny przeprowadzonej w ramach kryteriów D8C1 i D9C1 obejmuje konieczność wskazania, ile ze wskaźników w danym obszarze oceny spełnia wymagania dla dobrego stanu, a ile ich nie spełnia. Należy wziąć pod uwagę każdy wskaźnik oceniany w danej matrycy, przy czym wymagany jest podział na substancje wszechobecne, trwałe, toksyczne i ulegające bioakumulacji (uPTB).

Pomimo braku wymagań w przewodniku do przeprowadzenia oceny (Komisja Europejska 2022), integracja oceny wskaźnika w ramach kryterium D8C1 w danym obszarze przeprowadzana jest tylko w przypadku pojedynczych substancji lub grup substancji, dla których wyznaczono stężenia lub sumy stężeń reprezentatywnych w co najmniej dwóch matrycach. Stosuje się wówczas metodę one out all out (OOAO), co oznacza, że dobry stan w ramach wskaźnika może być osiągnięty tylko wówczas, gdy jego stężenia we wszystkich matrycach spełniają wymagania dla dobrego stanu środowiska. Takie podejście jest zgodne z regułą zastosowaną w holistycznej ocenie stanu środowiska Morza Bałtyckiego (HELCOM HOLAS 3). W przypadku wskaźników grupowych integracja oceny nie jest przeprowadzana.

3. Wartości progowe

Wartości progowe zostały przyjęte na podstawie obowiązujących aktów prawnych (Rozporządzenie Komisji (UE) NR 1259/2011, Dyrektywa 2013/39/UE, RM z 13.08.2021 (Dz.U. poz. 1475)). Wartości progowe wraz z referencjami znajdują się w Tabeli 4.

Tabela 4. Wartości progowe dla wskaźnika 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' w różnych matrycach

Wskaźnik	Kryterium	Matryca	Wartość progowa	Rodzaj wartości progowej/referencja	Uwagi
Niedioksynopodobne polichlorowane bifenyle (Σ ndl PCB)	D8C1	biota (podstawowa)	75 $\mu\text{g}/\text{kg}$ m.m.	[1]	ryby
	D9C1	biota	75 $\mu\text{g}/\text{kg}$ m.m.	[1]	ryby
Dioksyny, i związki dioksynopodobne	D8C1	biota (podstawowa)	0,0065 ng TEQ/kg m.m.	EQS biota human health [2, 3]	mięśnie ryb, wątroba ryb, całe ryby
	D9C1	biota	0,0065 ng TEQ/kg m.m.	[2, 3]	ryby

[1] Rozporządzenie Komisji (UE) NR 1259/2011

[2] Dyrektywa 2013/39/UE

[3] RM z 13.08.2021 (Dz.U. poz. 1475)

4. Metodyka określenia wiarygodności oceny

Wiarygodność oceny wskaźnika w ramach kryterium D8C1 określana jest metodą ekspercką w oparciu o: (i) liczbę matryc wykorzystanych w ocenie wskaźnika, (ii) liczbę lat prowadzenia badań danego wskaźnika w określonej matrycy w okresie oceny oraz (iii) źródła wartości progowej przypisując tym elementom odpowiednie wartości zgodnie z przyjętą klasyfikacją wiarygodności (Tabela 5). Końcową wiarygodność dla oceny wskaźnika w danym obszarze wyznacza się jako średnią z poszczególnych składowych według punktacji przypisanej klasom wiarygodności.

Tabela 5. Sposób oceny wiarygodności

Ocena wiarygodności/punktacja	Liczba matryc	Liczba lat prowadzenia monitoringu w okresie oceny	Wartości progowe
Wysoka (3)	3	5 – 6	Na poziomie UE
Średnia (2)	2	3 – 4	Regionalne i krajowe
Niska (1)	1	1 – 2	

Wiarygodność oceny wskaźnika w ramach kryterium D9C1 określana jest metodą ekspercką w oparciu o liczbę lat prowadzenia badań danego wskaźnika w określonej matrycy w okresie oceny i źródło wartości progowej (Tabela 5).

5. Źródła danych

Dane wykorzystane w ocenie wskaźnika 'Polichlorowane bifenyle, dioksyny, furany' pochodzą KPBK oraz z monitoringu realizowanego w obszarach morskich RDSM oraz w jednolitych częściach wód przybrzeżnych i przejściowych (Tabela 6).

Tabela 6. Źródła danych

RDSM	dane PMŚ, realizowanego zgodnie z wymaganiami RDSM w polskich obszarach morskich; raportowane do ICES i HELCOM, monitoring nadzorowany przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska
RDW	dane PMŚ, realizowanego zgodnie z wymaganiami RDW w jednolitych częściach wód przybrzeżnych i przejściowych; monitoring prowadzony przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska
KPBK	dane z Krajowego Programu Badań Kontrolnych dioksyn, furanów, dioksynopodobnych polichlorowanych bifenyli (dl-PCB) i niedioksynopodobnych PCB (ndl-PCB) w żywności pochodzenia zwierzęcego; monitoring nadzorowany przez Główny Inspektorat Weterynarii

6. Link do wskaźnika regionalnego HELCOM

<https://indicators.helcom.fi/indicator/pcbs-dioxins-and-furans/>

Autorzy

Agnieszka Grajewska, Tamara Zalewska, Beata Danowska, Michał Iwaniak, Marta Rybka-Murat – Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowy Instytut Badawczy

Literatura

Bałtycki Plan Działania (HELCOM BSAP) <https://helcom.fi/wp-content/uploads/2021/10/Baltic-Sea-Action-Plan-2021-update.pdf>

Cele Zrównoważonego Rozwoju ONZ <http://www.un.org.pl/>

DECYZJA KOMISJI (UE) 2017/848 z dnia 17 maja 2017 r. ustanawiająca kryteria i standardy metodologiczne dotyczące dobrego stanu środowiska wód morskich oraz specyfikacje i ujednoczone metody monitorowania i oceny, oraz uchylająca decyzję 2010/477/UE

DYREKTYWA 2000/60/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2008/56/WE z dnia 17 czerwca 2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego (dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej)

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2013/39/UE z dnia 12 sierpnia 2013 r. zmieniająca dyrektywy 2000/60/WE i 2008/105/WE w zakresie substancji priorytetowych w dziedzinie polityki wodnej

DYREKTYWA KOMISJI (UE) 2017/845 z dnia 17 maja 2017 r. zmieniająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE w odniesieniu do przykładowych wykazów elementów branż pod uwagę przy opracowaniu strategii morskich

HELCOM, 2013. <https://helcom.fi/wp-content/uploads/2020/02/Monitoring-and-assessment-strategy.pdf>

Komisja Europejska, 2022. MSFD CIS Guidance Document No. 19, Article 8 MSFD, May 2022

RM z 13.08.2021 (Dz.U. poz. 1475) - ROZPORZĄDZENIE MINISTRA INFRASTRUKTURY z dnia 25 czerwca 2021 r. w sprawie klasyfikacji stanu ekologicznego, potencjału ekologicznego i stanu chemicznego oraz sposobu klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych, a także środowiskowych norm jakości dla substancji priorytetowych

ROZPORZĄDZENIE KOMISJI (UE) NR 1259/2011 z dnia 2 grudnia 2011 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1881/2006 w odniesieniu do najwyższych dopuszczalnych poziomów dioksyn, polichlorowanych bifenyli o działaniu podobnym do dioksyn i polichlorowanych bifenyli o działaniu niepodobnym do dioksyn w środkach spożywczych

Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej